

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ KAYGI İLE HAYATTAKİ ANLAM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

THE ANALYSIS OF THE RELATION BETWEEN OCCUPATIONAL ANXIETY AND MEANING OF LIFE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS

Cüneyd AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi, Sinop/Türkiye
Asts. Prof., Sinop University, Faculty of Theology, Faculty Member, Sinop/Turkey

cuneydaydin@sinop.edu.tr

orcid.org/0000-0003-3763-0076

Kamil ÇOŞTU

Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, Bartın/Türkiye
Asts. Prof., Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Faculty Member, Bartın/Turkey

kcostu@bartin.edu.tr

orcid.org/0000-0003-0467-7142

Coşkun BABA

Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, Bartın/Türkiye
Asts. Prof., Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Faculty Member, Bartın/Turkey

cbaba@bartin.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4056-085X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 30 Kasım /November 2019

Kabul Tarihi/Accepted: 23 Mayıs/May 2020

Yayın Tarihi/Published: Haziran/June 2020

Atıf/Cite as: Aydın, Cüneyd vd. “Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2020), 73-106.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

ÖZ

Bu araştırma, 2015–2016 öğretim yılında Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (n=104), Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü (n=52) ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda (n=94) öğrenim gören öğrenciler arasından rastgele seçilen 250 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, 2016 Nisan-Mayıs ayları içinde 250 öğrenciye (128'i kız ve 122'si erkek) Kişisel Bilgi Anketi ve Mesleki Kaygı ile Hayatın Anlam ve Amacı Ölçekleri uygulanarak elde edilmiştir. Çalışmada, mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasındaki ilişki; cinsiyet, bölüm, yaş ve ekonomik durum gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki ($r=-0,279$; $p<0,001$) bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin mesleki kaygı düzeylerinde bölüm, yaş, cinsiyet ve ekonomik durum açısından anlamlı farklılık görülmezken; hayattaki anlam düzeylerinde sadece bölüm ve ekonomik durum açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür. Araştırmada çıkan sonuçların konu hakkında yapılmış diğer çalışmalarla benzer sonuçlar içerdiği görülmüştür. Bu sonuçlara göre yapılacak iyileştirici değişiklikler, öğrencilerinin gelecekte icra edecekleri görevlerinde daha başarılı ve mutlu olmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Bilimleri, Kaygı, Mesleki Kaygı, Anlam, Hayatın Anlamı, Bartın Üniversitesi.

ABSTRACT

This research was conducted with 250 participants randomly chosen among the students who studied in the Faculty of Islamic Sciences (n=104), in the Social Sciences Teacher Education Department of the Faculty of Education (n=52) and in The School of Physical Education and Sport (n=94) at Bartın University during the 2015-2016 teaching period. The data was collected from 250 students (Female=128 and Male=122) by conducting Personal Information Questionnaire, Occupational Anxiety and Meaning and Purpose of Life Scale in April/May 2016. In the research, the relationship between occupational anxiety and meaning of life was examined in terms of some variables such as gender, department, age and economic status. As a result of the research, a significant negative relationship was found between occupational anxiety and meaning of life ($r=-0.279$; $p<0.001$). In addition, although there was no significant difference in occupational anxiety levels in terms of department, age, gender and economic status, significant differences were found in meaning levels in life only in terms of department and economic situation. It was seen that the study has similar results with other studies in the field. The positive changes according to these results will help students to be more successful and happier in their future tasks.

Keywords: Religious Sciences, Anxiety, Occupational Anxiety, Meaning, Meaning of Life, Bartın University.

GİRİŞ

Kökü Yunanca “anxietas” sözcüğüne dayanan kaygı kelimesi mana itibariyle; endişe, korku ve merak anlamına gelmektedir (Kaya - Varol, 2004). Kaygı, insanın en temel duygularından biri olup, bireyde tehlike anında ortaya çıkan tepkiler ve tedirginlik halidir (Spielberger - Reheiser, 2009). Tehlike veya talihsizlik korkusunun insanda meydana getirdiği bunaltı ve akıl dışı korku olarak da tanımlanan (Budak, 2000) kaygı kavramı, aynı zamanda olumlu ve olumsuz iki yönü olan bir duygu biçimini ifade etmektedir. Kaygıyı olumsuz gösteren hususlar akla uygun olmayışı ve ruhsal faaliyetleri rahatsız etmesi iken; onu olumlu gösteren hususlar ise, korkulan şeylerle karşılaşınca kişiyi uarması ve tedbir almasına katkı sağlamasıdır (Ersevim, 2005, 304-305’den akt. Manav, 2011).

İnsanların kaygı duygusunu yaşamalarında, özellikle son yıllarda meydana gelen hızlı değişim ve gelişmelerin önemli etkisi olmuştur (Çakmak ve Hevedanlı, 2005). Nitekim günümüzde insanların kaygısının giderek arttığı ifade edilmektedir. Çünkü bireyler teknolojiadaki ilerleme ve değişimlere uyum sağlamada sorun yaşamakta ve bu sorunları aşmak için birtakım hususlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. İşte bu mücadele süreci insanı zaman zaman kaygı duygusu ile yüz yüze getirmektedir (Ünaldı - Alaz, 2008). Ayrıca bu hızlı değişimler bireylerin yaşamında bazı belirsizliklere de yol açmakta ve bu belirsizliklerin artması ise, kaygıyı daha da şiddetlendirmektedir (Çakmak - Hevedanlı, 2005).

İnsan yaşamında kaygı duygusuna sebep olan faktörlerden bir diğeri ise, kişinin geçimini sürdürebilmesi için yaptığı veya yapmak istediği mesleğe/iş koluna yönelik duyduğu endişelerdir. “Mesleki kaygı” olarak isimlendirilen bu durum, bazı bireylerin hâlihazırda yaptıkları veya gelecekte yapmayı planladıkları meslekte karşılaşabilecekleri zorluklara ve belirsizliklere yönelik yaşadıkları duyguyu ifade eder (Gerçek, 2018). Örneğin eldeki bu çalışmanın örneklemini açısından bakıldığında, bu bireyler daha çok öğretmen yetiştiren fakültelerde okuyan öğretmen adaylarını ifade etmektedir. Yani bir meslek sahibi olan veya olmaya çalışan bazı bireylerin duyabileceği gibi öğretmen adayları da mesleki açıdan kaygı duyabilmektedirler.

Gerek öğretmen yetiştiren gerekse diğer fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bazı çalışmalara bakıldığında, iş bulamama ya da bulamayacak olma durumunda ortaya çıkan olumsuz duyguların, kişilerin yaşadığı meslek kaygısının en önemli nedenlerinden birisi olduğu gözükmektedir (Kaya - Varol, 2004). Demek oluyor ki,

üniversiteye girmeye çalışan öğrenciler zorlu bir yarıştan geçmektedirler ancak bu öğrenciler üniversiteli olunca kaygıları bitmemekte, öğrenim süreçleri boyunca geleceğe yönelik farklı kaygıları belirebilmektedir. Özellikle son sınıfa gelen öğrenciler kendilerini iş ya da işsizlik hayatının başlangıcıyla yüz yüze kalmış olarak bulmaktadır. Bu da onlarda mesleki anlamda bir kaygıya yol açabilmektedir (Tümerdem, 2007). Bunların yanı sıra; kariyer edinme, mezun olunca ne olacaklarını bilememe, değişik sorumluluklar (Cabı - Yalçınalp, 2013; Tümerdem, 2007), okul yaşantısı, ekonomik yaşantı, mesleki kabul, çevre (Cabı - Yalçınalp, 2009) ile mezun olduktan sonra geçmeleri gereken Kamu Personeli Seçme Sınavı (Cabı - Yalçınalp, 2013; Işıl Aykutlu vd., 2019) ve özellikle bazı meslekler için yapılan mülakatlar da bireylerde kaygı ve/veya mesleki kaygıya yol açabilmektedir. Tüm bu zorluklarla mücadele etmenin getirdiği endişelerle birlikte, bireylerden bilgi ve iletişim teknolojilerinin kavranmasını ve mesleki yaşantıda aktif bir şekilde kullanılmasını beklemek de bir kaygı sebebi olarak ortada durmaktadır (Korucu - Biçer, 2017).

Özetle denebilir ki; üniversite öğrencileri aslında zorlu bir yarıştan sonra üniversiteli olmaktadır (Ünaldı - Alaz, 2008; Uygun vd., 2016). Ancak mesleğe yönelik karşılaşılabilecekleri zorluklar bununla sınırlı kalmamaktadır. Çünkü bu öğrenciler üniversite öğretimi sürecinde, öğretimin tamamlanması aşamasında, mesleğe yerleşmede ve meslekte karşılaşma ihtimalleri olan birçok zorlukla yüz yüze gelmektedirler. Bu da onların mesleki kaygı duygusunu yaşamalarına yol açmaktadır. Bu sebeple, Türkiye'nin sahip olduğu genç ve eğitilmiş nüfusun azımsanmayacak bir kısmı karamsar, mezuniyet sevinci yaşayamayan ve mecburen alternatif meslek yapma fikirlerine yönelen bireylere dönüşmektedir. Elbette bunda öğrenim görülen bölümün Türkiye şartlarında istihdam edilme durumu da önemli bir rol oynamaktadır. Zira üniversitede okunan bölüme göre gelecek hakkındaki endişe ve bakış açısı da değişmektedir. Örneğin Hukuk Fakültelerinde okuyan öğrenciler ile İktisadi İdari Bilimler veya İletişim Fakültelerinde okuyan öğrencilerin gelecek endişesi aynı değildir (Tekin, 2015).

Diğer yandan; insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için bazı itici güçlere ihtiyaç duyarlar. Hayatın anlamlı kılınmasında seçilen amaçlar bu itici güçlerin başında gelmektedir (Demirbaş, 2010). İnsanlar sahip oldukları amaçlar sayesinde yaşamlarını anlamlandırabilir ve psikolojik olarak da sağlıklarını koruyabilirler. Zira anlam arayışı içinde olan insanlar, hayatın bir amacı olduğunun farkında olarak varoluşlarını sürdürmek isterler (Aydın, 2015a). Bu bağlamda insanın, bir mesleği icra etmeye yönelik çabaları da onun hayata bağlanmasına ve yaşadığı hayatın değerli olduğuna dair köklü bir duygu geliştirmesine katkı sağlayabilir

(Bahadır, 2000b). Bunun aksi bir durumda ise bireyler stres, kaygı ve boşluk hissi yaşayabilirler (Demirbaş, 2010). Ayrıca, hayatı anlamlı kılmak için bireylerin yaşam amaçlarının olması gerektiği konusunda birçok düşünce de mevcuttur. Bu öğretilere göre; yaşam amacı olan insanların, yaşama daha sıkı bağlandıkları ve zorluklarla daha iyi baş edebildikleri, çıkan sorunlara çözüm yolları bulabildikleri gözlenmektedir (Aydiner, 2011). İnsanın ruh sağlığı açısından bizzat kendini adayabileceği veya uğruna çalışabileceği bir hedefe sahip olması hayati bir önem taşır. Zira bireyi hayata ulaşmaya çalıştığı hedefleri bağlar (Frankl, 2000). Bu bağlamda, bireylerin bir meslek elde etmeye çalışmaları da hayatın anlamlandırılmasına katkı sağlayan amaç ve/veya hedeflerden birisi sayılabilir.

Bunlarla birlikte; aslında insanlar hayata anlam yüklemekten söz ederlerken, bir nevi gelecekte beklediklerini ve yaşamlarındaki amaçlarının ne olduğunu belirtirler (Ingrid vd., 2009) O halde, bireylerin hayatlarını anlamlı kılan en önemli faktörlerden birisinin onların yaşamdaki amaçlarının olduğu söylenebilir. Zira bireylerin sahip oldukları yaşam amaçlarının, genellikle onların hayatlarını anlamlandıran faktörler bağlamında ele alındığı bilinmektedir (Eryılmaz, 2012a). Ayrıca insan hayatının anlamlı kılınmasında belli amaçlara sahip olmanın yüksek derecede olumlu etki sağladığı ifade edilmektedir (Bahadır, 2000a). Benzer şekilde, kendileri için önemli amaçlar peşinde koşan bireylerin, amaçları olmayanlara göre kendilerini öznel açıdan daha iyi hissettikleri de öne sürülmektedir (Eryılmaz, 2012b). Böylece birey; kendi isteklerini, amaçlarını ve yaptığı mesleği/işi sosyal sorumluluğunun bir parçası haline getirerek içinde yaşadığı çevreye, topluma ve dünyaya karşı katkıda bulunabilir (Aydiner, 2011) ve bu da, bireyin hayatını daha iyi bir şekilde anlamlandırmasına katkı sağlayabilir.

Hayatın anlamlı kılınmasında sahip olunan amaç ve hedeflerin önemine yönelik bu bilgilerden hareketle denebilir ki; üniversite öğrencilerinin hedefledikleri mesleğe ulaşabilmeleri, mesleklerini hakkıyla yerine getirebilecekleri yönünde kendilerine olan güvenleri, onların hayatını daha anlamlı hale getirebilecektir. Nitekim hayattaki anlam kavramının belli bir kişinin, belli bir amaç doğrultusunda, belli bir eylemde bulunma durumu olduğu ve böylece bir hedefe yönelme veya hedefe yönelik davranışların oluşturduğu bir bütünü ifade ettiği düşünüldüğünde (Çilingir, 2003; Kartopu, 2006); üniversite öğrencilerinin belli bir meslek edinme amacı ve gayreti içinde olmalarının kendi bireysel hayatlarını anlamlandırmaya katkı sunabilecek bir faktör olduğu söylenebilir. Buna karşın, bu öğrencilerin yaşamlarındaki meslek edinme amaçlarının sağlam olmaması veya sahip

oldukları bu amaca ulaşma yolundaki belirsizlik ve başarısızlıkları ise, hayatlarında belli düzeyde bir “anlamsızlık duygusu”^(*) yaşamalarına yol açabilecektir.

Mesleki kaygı ile hayatın anlamı ve bunlar arasındaki ilişkilere yönelik yukarıda verilen bilgilerden hareketle denebilir ki, üniversite öğrencileri belli sebeplerle meslek açısından kaygı yaşayabilmektedirler. Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmaların da bunu teyit ettiği görülmektedir (Büyüköztürk, 1997; Kaya - Varol, 2004; Dursun - Aytaç, 2009; Varol vd., 2014; Deveci, vd., 2012). Üniversite öğrencilerinin meslek edinmeye yönelik yaşadıkları bu kaygının, onların hayatında belli bir düzeyde strese ve bunalıma yol açabileceği düşünülmektedir. Bu stres ve bunalımın şiddetli olması ise, söz konusu bireylerde bir anlam boşluğuna/anlamsızlık duygusuna ve dolayısıyla hayattaki anlam düzeylerinin düşmesine yol açabilecektir. İşte bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin mesleki kaygıları ile hayattaki anlam düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır? Varsa ne yönde bir ilişki vardır? Öğrencilerin bazı demografik özellikleriyle (cinsiyet, yaş, ekonomik durum, bölüm gibi) mesleki kaygı ve hayatın anlamı arasında ilişki var mıdır? gibi sorulara cevap aranmaktadır.

1. Yöntem

Bu çalışma nicel bir araştırma olup çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu açıdan, katılımcıların mesleki kaygı ile hayattaki anlam düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemek için Kişisel Bilgi Anketi, Mesleki Kaygı Ölçeği ile Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği tek bir form haline getirilerek 2016 yılının Nisan ve Mayıs aylarında uygulanmıştır.

1.1. Araştırmanın Hipotezleri

a) Erkeklerin mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamaları, kadınların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.

b) İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması, diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür.

c) İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin hayatın anlam düzeyi puan ortalaması, diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.

^(*) **Anlamsızlık Duygusu:** “Hayatta bir anlam bulamama, insanın yaşamaya, mücadele etmeye, ümit etmeye geçecek hiçbir şeyinin olmaması; hayatta herhangi bir hedef, amaç ya da yön bulamama duygusudur” (Yalom, 2001, 660). Frankl, anlamsızlık duygusunu varoluşsal nevrozla eş manada kullanmaktadır (Frankl, 1999, 19). Ayrıca anlamsızlığın amaç ve hedeften yoksunluk olduğu da ifade edilmektedir (Eagleton, 2012; Frank, 2000).

d) Yaşı daha büyük olan katılımcıların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamaları, yaşı daha küçük olan katılımcıların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir.

e) Ekonomik durumu yüksek olan katılımcıların mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması, diğer ekonomik gruplarda yer alan katılımcıların mesleki kaygı düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür.

f) Ekonomik durumu düşük olan katılımcıların hayatın anlam düzeyi puan ortalaması, diğer ekonomik gruplarda yer alan katılımcıların hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür.

g) Mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (İİF: N=439), Eğitim Fakültesi'nin Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bölümü (SBÖ: N=180) ile Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda (BESYO: N=263) 2015–2016 yılları arasında öğrenim gören kişilerdir. Çalışmanın örneklemini ise, Bartın Üniversitesi İİF (n=104), Eğitim Fakültesi SBÖ Bölümü (n=52) ile BESYO'da (n=94) öğrenim gören ve rastgele seçilen toplam 250 kişidir. Araştırmanın geri kalan kısmında bu kurumlar kısaltılmaları verilerek kullanılacaktır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Anketi: Anket, katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyet, bölüm, yaş, ekonomik durum vb.) içeren değişkenlerden oluşmaktadır.

Mesleki Kaygı Ölçeği: Bu ölçek, Cabı ve Yalçınalp (2013) tarafından öğretmen adaylarının mesleki kaygılarını ölçmek için geliştirilmiş ve likert tarzında hazırlanmıştır. Ölçek 45 maddeden ve sekiz alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin KMO değeri, 0,92; faktörlerinin toplam varyansı açıklama yüzdesi 65,724; Cronbach Alfa katsayısı 0,95 ve iki yarı test katsayısı 0,84 olarak bulunmuştur. Ölçekten en düşük (45x1=45), en yüksek ise (45x5=225) puan alınabilmektedir (Cabı - Yalçınalp, 2013). Bu araştırmada, söz konusu ölçeğe ait geçerlik ve güvenilirlik katsayılarına dair değerler esas alınmıştır.

Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Ölçek, Aydın ve arkadaşları (2015b) tarafından bireylerin hayattaki anlam düzeylerini ölçmeyi amaçlamak için geliştirilmiştir. Likert tarzında hazırlanan ölçekte 11 düz ve 6 ters madde bulunmaktadır. İki alt boyuttan oluşan ölçeğin KMO değeri 0,93; faktörlerin toplam varyansı açıklama yüzdesi 55,27; Cronbach Alfa katsayısı 0,91; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,74 ve iki yarı test katsayısı ise, 0,81

olarak bulunmuştur. Ölçekten en düşük ($17 \times 1 = 17$), en yüksek ise ($17 \times 5 = 85$) puan alınabilmektedir (Aydın, vd., 2015b). Bu araştırmada, söz konusu ölçeğe ait geçerlik ve güvenirlik katsayılarına dair değerler esas alınmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

a) Araştırma kesitsel olduğu için veriler elde edildiği mekân ve zamana göre değerlendirilmelidir.

b) Araştırma verileri bireylerin mesleki kaygı ve hayattaki anlam düzeylerini ölçmek için kullanılan araçların geçerlilik ve güvenirlik düzeyleri ile sınırlıdır.

1.5. Verilerin Analizi

Verilerle ilgili istatistiksel işlemler, SPSS istatistik programında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada frekans, t-testi, ANOVA ve Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır. Grupların ortalama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığına ise Scheffe testi ile bakılmıştır. Eldeki bu araştırmada, grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılık kontrolü için ölçüt olarak asgari $p < 0,05$ önem düzeyi kabul edilmiştir (Kul, 2014; Eymen, 2007). Ayrıca korelasyon katsayısı kuvvetinin 0.70-1.00 arasında olması yüksek, 0.70-0.30 arasında olması orta ve 0.30-0.00 arasında olması ise düşük düzeyde bir ilişkiyi ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2011).

2. Bulgular

2.1. Araştırma Örnekleminin Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Cinsiyet bakımından örneklem grubunun % 51,2'si ($n=128$) kadın, % 48,8'i ($n=122$) erkektir. Bölüm açısından, örneklemin % 41,6'sı ($n=104$) İslami İlimler Fakültesi, % 20,8'i ($n=52$) Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü ve % 37,6'sı ($n=94$) Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencisidir. Araştırmada örneklem alınan kişilerin % 78,4'ü ($n=196$) 17-22 yaş grubundan, % 20,4'ü ($n=51$) 23-28 yaş grubundan, % 1,2'si ($n=3$) 29 ve yukarısı yaş grubundan oluşmaktadır. Ekonomik durum açısından ise, örneklemin % 10,4'ü ($n=26$) düşük, % 13,2'si ($n=33$) orta altı, % 58,8'i ($n=147$) orta, % 14,4'ü ($n=36$) orta üstü ve % 3,2'si ($n=8$) yüksek ekonomik düzeyde yer almaktadır.

2.2. Araştırma Örnekleminin Demografik Özellikleri ile Mesleki Kaygı ve Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Tablo 1: Cinsiyet Açısından Örneklemin Mesleki Kaygı ve Hayattaki Anlam Düzeyleri ile İlgili Sonuçlar

Değişken	Cinsiyet	n	%	\bar{X}	S	sd	t	p
Mesleki Kaygı	Kadın	128	51,2	115,20	35,28	248	0,575	p=0,142
	Erkek	122	48,8	108,81	33,28			p>0,05
Hayatın Anlamı	Kadın	128	51,2	62,41	11,82	248	1,472	p=0,566
	Erkek	122	48,8	63,28	12,18			p>0,05

Cinsiyet açısından, kadınların (n=128) mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması (\bar{X} =115,20), erkeklerin (n=122) mesleki kaygı düzeyi puan ortalamasından (\bar{X} =108,81) daha yüksek bulunmuştur. Ancak grupların ortalama puanları arasındaki bu fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır [$t_{(248)}=0,575$, $p>0,05$]. Öte yandan, erkeklerin (n=122) hayattaki anlam düzeyi puan ortalaması (\bar{X} =63,28) ise, kadınların (n=128) hayattaki anlam düzeyi puan ortalamasından (\bar{X} =62,41) hipoteze paralel yönde daha yüksek çıkmıştır [$t_{(248)}=1,472$, $p>0,05$]. Ancak mesleki kaygı ile ilgili sonuçlarda olduğu gibi, grupların hayattaki anlam düzeyi puan ortalamaları arasındaki fark da anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Bu sonuçtan hareketle, "erkeklerin mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamaları, kadınların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir" hipotezinin doğrulanmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2: Bölüm Açısından Örneklemin Mesleki Kaygı ve Hayattaki Anlam Düzeyleri ile İlgili Sonuçlar

Değişken	Bölüm	n	%	\bar{X}	S	Sonuç	Scheffe
Mesleki Kaygı	İİF	104	41,6	109,78	36,92	F=0,482	
	SBÖ	52	20,8	112,15	36,76	sd. 2/247	
	BESYO	94	37,6	114,60	30,09	p=0,618	---
	Toplam	250	100	112,8	34,40	p>0,05	
Hayatın Anlamı	İİF	104	41,6	69	10,74	F=38,592	İİF ile BESYO ($p<0,05$);
	SBÖ	52	20,8	63,08	12,72	sd. 2/247	İİF ile SBÖ ($p<0,05$);
	BESYO	94	37,6	55,87	8,72	p=0,000	BESYO ile SBÖ
	Toplam	250	100	62,83	11,98	p<0,001	($p<0,05$)

Tablo 2'ye göre, bölüm açısından, İİF öğrencilerinin (n=104) mesleki kaygı puan ortalaması (\bar{X} =109,78), SBÖ öğrencilerinin (n=52) puan ortalaması (\bar{X} =112,15) ve BESYO öğrencilerinin (n=94) puan ortalaması ise (\bar{X} =114,60) olarak çıkmıştır. Bölüm açısından, katılımcıların mesleki kaygı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup

olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(2,247)}=0,482, p>0,05$]. Bu sonuç, “İİF öğrencilerinin mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması, diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür” şeklinde oluşturulan hipotezin desteklenmediğini göstermektedir. Ancak elde edilen ortalama puanlara bakıldığında, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, İİF öğrencilerinin mesleki kaygı ortalama puanının diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin puan ortalamalarından hipoteze paralel yönde daha düşük olduğu görülmektedir.

Diğer yandan; aynı tabloya bakıldığında, İİF öğrencilerinin ($n=104$) hayattaki anlam düzeyi puan ortalamasının ($\bar{x}=69$), SBÖ öğrencilerinin ($n=52$) puan ortalamasının ($\bar{x}=63,08$) ve BESYO öğrencilerinin ($n=94$) puan ortalamasının ise ($\bar{x}=55,87$) olduğu görülmektedir. Bölüm açısından, katılımcıların hayattaki anlam düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(2,247)}=38,592, p<0,05$]. Hayatın anlamı açısından farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; anlamlı farklılığın İİF öğrenim grubu ile BESYO ve SBÖ öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında; ayrıca BESYO ile SBÖ öğrenim gruplarının ortalama puanları arasında önemli olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Bu sonuç, “İİF öğrencilerinin hayatın anlam düzeyi puan ortalaması, diğer bölümlerde okuyan öğrencilerin hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir” şeklinde oluşturulan hipotezin desteklendiğini göstermektedir.

Tablo 3: Yaş Açısından Örneklemin Mesleki Kaygı ve Hayattaki Anlam Düzeyleri ile İlgili Sonuçlar

Değişken	Yaş	n	%	\bar{x}	S	Sonuç
Mesleki Kaygı	17-22	196	78,4	113,29	35,09	F=0,618
	23-28	51	20,4	108,14	31,43	sd. 2/247
	29+	3	1,2	100,67	43,38	p=0,540
	Toplam	250	100	112,08	34,40	p>0,05
Hayatın Anlamı	17-22	196	78,4	62,82	11,90	F=0,004
	23-28	51	20,4	62,92	12,53	sd. 2/247
	29+	3	1,2	62,33	10,97	p=0,996
	Toplam	250	100	62,83	11,98	p>0,05

Tablo 3'e bakıldığında; 17-22 yaş (n=196) arası katılımcıların mesleki kaygı düzeyi puan ortalamasının (\bar{X} =113,29), 23-28 yaş (n=51) arasında olanlarınkinin (\bar{X} =108,14), 29 ve üzeri yaş (n=3) grubundakilerin puan ortalamasının ise (\bar{X} =100,67) olduğu görülmektedir. Yaş açısından, katılımcıların mesleki kaygı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(2,247)}=0,618$, $p>0,05$]. Diğer yandan; aynı tabloya göre, 17-22 yaş (n=196) arası katılımcıların hayatın anlam düzeyi puan ortalaması (\bar{X} =62,82), 23-28 yaş (n=51) arasında olanlarınki (\bar{X} =62,92), 29 ve üzeri yaş (n=3) grubundakilerin puan ortalaması ise (\bar{X} =100,67) olarak bulunmuştur. Yaş açısından, katılımcıların hayatın anlam düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, mesleki kaygı hususunda olduğu gibi, anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(2,247)}=0,004$, $p>0,05$]. Bu sonuçlar, "yaşı daha büyük olan katılımcıların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamaları, yaşı daha küçük olan katılımcıların mesleki kaygı ve hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha yüksektir" şeklindeki hipotezin doğrulanmadığını göstermektedir. Beklenenin aksine ilginç bir şekilde sonuçlar, öğrencilerin yaşının artmasıyla hem mesleki kaygı hem de hayattaki anlam düzeylerinin (23-28 yaş grubu hariç) düştüğünü göstermektedir.

Tablo 4: Ekonomik Durum Açısından Örneklemin Mesleki Kaygı ve Hayattaki Anlam Düzeyleri ile İlgili Sonuçlar

Değişken	Ekonomik Durum	n	%	\bar{X}	S	Sonuç	Scheffe
Mesleki Kaygı	Düşük	26	10,4	118,85	29,01		
	Orta altı	33	13,2	120,91	27,66	F=1,229	
	Orta	147	58,8	108,54	35,60	sd.4/245	
	Orta Üstü	36	14,4	114,11	37,38	p=0,299	---
	Yüksek	8	3,2	109,75	36,80	p>0,05	
	Toplam		250	100	112,08	34,40	
Hayatın Anlamı	Düşük	26	10,4	56,35	9,83		
	Orta altı	33	13,2	61,12	12,02	F=3,553	Düşük ile
	Orta	147	58,8	64,82	11,75	sd.4/245	Orta
	Orta Üstü	36	14,4	61,94	12,54	p=0,008	(p<0,01)
	Yüksek	8	3,2	58,38	12,30	p<0,01	
	Toplam		250	100	62,83	11,98	

Ekonomik durum açısından, düşük grupta yer alan öğrencilerin (n=26) mesleki kaygı puan ortalaması (\bar{X} =118,85), orta altı grupta yer alan öğrencilerin (n=33) puan ortalaması (\bar{X} =120,91) orta grupta yer alanların (n=147) puan ortalaması (\bar{X} =108,54), orta üstü grupta yer alanların (n=36) puan ortalaması (\bar{X} =114,11) ve yüksek ekonomik grupta yer alan öğrencilerin (n=8) puan ortalaması ise (\bar{X} =109,75) olarak çıkmıştır. Ekonomik durum açısından, katılımcıların mesleki kaygı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(4,245)}=1,229$, $p>0,05$]. Bu sonuca göre, “ekonomik durumu yüksek olan katılımcıların mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması, diğer ekonomik gruplarda yer alan katılımcıların mesleki kaygı düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür” şeklindeki hipotez doğrulanmamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, ekonomik düzeyi yüksek grupta yer alan öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi puan ortalaması (\bar{X} =109,75), orta ekonomik düzeyde olanların puan ortalaması (\bar{X} =108,54) hariç olmak üzere, hipoteze paralel yönde daha düşük çıkmıştır ama bu durum anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır.

Diğer yandan; hayatın anlamı açısından bakıldığında ise, ekonomik olarak düşük grupta yer alan öğrencilerin (n=26) hayatın anlamı düzeyi puan ortalaması (\bar{X} =56,35), orta altı grupta yer alan öğrencilerin (n=33) puan ortalaması (\bar{X} =61,12) orta grupta yer alanların (n=147) puan ortalaması (\bar{X} =64,82), orta üstü grupta yer alanların (n=36) puan ortalaması (\bar{X} =61,94) ve yüksek ekonomik grupta yer alan öğrencilerin (n=8) puan ortalaması ise (\bar{X} =58,38) olarak tespit edilmiştir. Ekonomik duruma göre, katılımcıların hayatın anlam düzeyi ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığı yönünde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark bulunmuştur [$F_{(4,245)}=3,553$, $p<0,05$]. Hayatın anlamı açısından farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Scheffe testi sonuçları, anlamlı farklılığın sadece düşük ve orta düzeydeki ekonomik grupların ortalama puanları arasında önemli olduğunu göstermiştir ($p<0,05$). Bu sonuca göre, “ekonomik durumu düşük olan katılımcıların hayatın anlam düzeyi puan ortalaması, diğer ekonomik gruplarda yer alan katılımcıların hayatın anlam düzeyi puan ortalamalarından daha düşüktür” şeklinde oluşturulan hipotez kısmen desteklenmiştir. Ancak bu sonuçta dikkat çeken durum, yüksek ekonomik grupta yer alanların ortalama puanınının (\bar{X} =58,38), düşük grupta yer alanların ortalama puanından sonraki en düşük ortalama puan şeklinde çıkmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik olarak yüksek grupta yer almalarına rağmen

ekonomik durum olarak orta altı, orta ve orta üstü seviyede bulunan grupların ortalama puanlarından daha düşük bir ortalama puana sahiptirler.

2.3. Mesleki Kaygı ile Hayatın Anlamı Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Tablo 5: Örneklemin Mesleki Kaygı ile Hayattaki Anlam Düzeyi Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

Değişkenler	Hayatın Anlamı (n=250)	p
Mesleki Kaygı (n=250)	r=-0,279	0,000 P<0,001

Tablo 5'e bakıldığında, mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasında düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı ($r=-0,279$; $p<0,001$) bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, “mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezin desteklendiğini göstermektedir.

3. Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak demografik değişkenlerle mesleki kaygı ve hayatın anlamı arasındaki ilişkilere; ikinci olarak ise, ana hipotezi oluşturan mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiye ait bulguların sonuçları, konuyla ilgili olarak yapılan benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlar da dikkate alınarak tartışılacaktır. Burada bir hususu belirtmek gerekir ki, hayatın/yaşamın anlamı kavramıyla yakın ilişkili olduğu düşünülen yaşam amacı kavramının mesleki kaygıyla olan ilişkilerini konu edinen çalışmalara da tartışma ve/veya yorumlamalarda yer verilecektir. Çalışmada böyle bir yola başvurulmasının iki sebebi vardır. Birincisi, hayatın anlamı ile hayatın amacı arasında hem anlamsal bir ilişkinin hem de bu kavramlar arasındaki ilişkileri ele alan bazı çalışmalarda tespit edilen pozitif yönlü korelasyonların olmasıdır (bk. Aydın, 2015a; Çelik, 2016; Kahleoğulları, 2017; Reker - Wong, 1983). İkincisi ise, hayatın anlamı ifadesinin içeriğiyle ilişkili olan hayatın amacı kavramının mesleki kaygı ile olan korelasyonlarına dönük çalışmaların, eldeki bu çalışmaya ait sonuçların tartışılması ve/veya yorumlanmasında katkı sağlayacağı düşüncesidir.

Nitekim yukarıdaki düşünceleri destekler mahiyette, yaşam amacı ile yaşamda anlamın birbirinin yerine kullanılabileceği ifade edilmektedir (Çelik, 2016). Her ne kadar Ryff, hayatın anlamı kavramını, amaç kavramını da içine alan daha geniş bir tanım olarak ele

almış olsa da (Ryff, 1989), Steger amaç duygusunu, yaşamdaki anlamın motivasyonel bir bileşeni olarak görmektedir (Steger, 2012). Ayrıca günlük yaşamda çoğunlukla “hayatın amacı” ve “hayatın anlamı” kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı da ifade edilmektedir (Yalom, 2001). Yine bu iki kavramın, aynı anlamı ifade etmeseler de, yakın ilişki içinde oldukları ve birbirini tamamladıkları da söylenmektedir (Aydın, 2015a; Akıncı, 2005). Zaten bu sebeple olsa gerek, hayatın anlamı ve hayatın amacı kavramları çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmakta ve anlamlandırılmaktadır. Sonuç olarak, yukarıdaki bilgilerden de hareketle, hayatın anlamı ile mesleki kaygı ve demografik değişkenler arasındaki ilişkilere ait sonuçların tartışılması ve yorumlanmasında, yaşamın amacı ile mesleki kaygı ve demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dönük yapılan benzer konulu çalışmalardan yararlanılmasında bir sakınca olmayacağı ve bu durumun araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülebilir.

3.1. Cinsiyet Değişkeni ile Mesleki Kaygı ve Hayatın Anlamı Arasındaki İlişki

Cinsiyet değişkenine göre, kadınların ve erkeklerin mesleki kaygı düzeyi ortalama puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, mesleki kaygı açısından iki grubun ayrışmadığını göstermektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen ve cinsiyet ile mesleki kaygı arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalara bakıldığında farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmında erkeklerin mesleki kaygı veya mesleki kaygı alt boyutlarına ait puan ortalamalarının, kadınların mesleki kaygı veya mesleki kaygı alt boyutlarına ait puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Sadıkoğlu vd., 2018; Yalçınsoy, 2017; Gözler vd., 2017; Uygun vd., 2016; Uçak - Bindak, 2017; Karademir, 2018; Yangınlar, 2019). Bu çalışma sonuçlarının aksine, yine üniversite öğrencileri üzerinde yapılan diğer bazı çalışmalarda, kadınların mesleki kaygı puan ortalamalarının erkeklerin mesleki kaygı puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur (Akgün vd., 2007; Türkdöğün, 2014; Kula - Saraç, 2016.). Benzer bir başka çalışmada ise, mesleki kaygının toplam puanları arasında olmasa da, “ekonomik ve sosyal merkezli” alt boyutlar dışındaki diğer bütün alt boyutlarda kadın katılımcıların mesleki kaygı düzeyleri erkeklerin mesleki kaygı düzeylerinden yüksek bulunmuştur (Yangınlar, 2019). Aynı şekilde, cinsiyet açısından kadınların “görev merkezli” ve “ben merkezli kaygı” düzeyi ortalama puanlarının anlamlı şekilde erkeklerin ortalama puanlarından yüksek çıktığını gösteren çalışma da mevcuttur (Taşgın, 2006). Öte yandan, cinsiyet açısından, grupların mesleki kaygı ortalama puanları arasında anlamlı farklılıkların olduğunu gösteren çalışmaların

yanı sıra, anlamlı farklılık tespit etmeyen çalışmalar da vardır (Korucu - Biçer, 2017; Gündoğdu, 2019; Bozdam - Taşgın, 2011; Ünlü - Erbaş, 2018; Çelen - Bulut, 2015; Dursun - Karagün, 2012; Temiz, 2011; Bilgici - Deniz, 2016a; Bilgici - Deniz, 2016b; Güngör - Gül, 2019; Özmen, 2016; Varol, vd., 2014).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında, cinsiyet açısından grupların mesleki kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Sonucun bu şekilde çıkmış olmasında, günümüzde kadınların da çalışma hayatında en az erkekler kadar yer almaya çalışmaları ve dolayısıyla bir meslek sahibi olmaları ile kendi ayakları üzerinde durmaları gerektiği düşüncesinin toplumda giderek yaygınlaşması ve kabul görmesinin onları mesleki açıdan en az erkekler kadar kaygılandırıyor olmasının etkisi olabilir. Bu da, iki grubun anlamlı fark olmayacak kadar benzer mesleki kaygı düzeyine sahip olmalarına yol açmış olabilir.

Hayatın anlamı açısından bakıldığında, kadın ve erkeklerin ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bu sonuç, hayatın anlamı açısından iki grubun ayrılmadığını göstermektedir. Cinsiyet ile hayatın anlamı ve anlam arayışı arasındaki ilişkilere yönelik yapılan çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu çalışmaların bir kısmı (Hedberg, vd., 2010; Reker - Cousins, 1979; Krause, vd., 2004) erkeklerin ortalama puanlarının, bir kısmı ise (Aydın, 2016; Aydın, 2017; Beutel - Marini, 1995; Schnell, 2009; Kıracı, 2013; Güven, 2015) kadınların ortalama puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu gösterirken; diğer bir kısmı da (Yüksel, 2012; Steger vd., 2006; Ardelt, 2003; Meier - Edwards, 1974; Francis - Hills, 2008; Kahleoğulları, 2017; Kızılırmak, 2015; Tanrıverdi - Ulu, 2018; Demir - Murat, 2017) grupların ortalama puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ise, iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit etmeyen çalışmalarla paralel yöndedir. Hayatın anlamı düzeyi açısından kadın ve erkekler benzer bir durumda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın örnekleminde, cinsiyet değişkeni hayatın anlamı üzerinde etkili olan bir faktör değildir.

3.2. Bölüm Değişkeni ile Mesleki Kaygı ve Hayatın Anlamı Arasındaki İlişki

Bölüm değişkenine göre, grupların mesleki kaygı düzeyi puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç, mesleki kaygı açısından grupların ayrılmadığını göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, fakülte değişkenine göre katılımcıların gelecek kaygısı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiş; farklılığın

sadece Hukuk Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklandığı ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin en düşük gelecek kaygısı ortalama puanına sahip olduğu bulunmuşken, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin ise en yüksek gelecek kaygısı ortalama puanına sahip olduğu görülmüştür (Yalçınsoy, 2017). Bozdam ve Taşğın (Bozdam – Taşğın, 2011), yaptıkları araştırmada öğrencilerin okudukları bölüm açısından mesleki kaygı alt faktörlerinin (ben merkezli, görev merkezli ve öğrenci merkezli) puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olduğunu; sayısal ve sözel puan türüne göre öğrenci alan bölümlerdeki öğrencilerin mesleki kaygı alt faktörleri puan ortalamalarının özel yetenek sınavı ile öğrenci alan bölümlerdeki öğrencilerin mesleki kaygı alt faktörleri puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Güngör ve Gül de, öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeyleri ile bölüm değişkeni arasında anlamlı farklılık tespit etmişlerdir (Güngör - Gül 2019). Sonuçlar, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeyleri tüm alt boyutlarda diğer branşlara göre daha yüksek; Psikolojik Danışma ve Rehberlik Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerinin tüm alt boyutlarda diğer branşlara göre daha düşük seviyede olduğunu göstermiştir. Benzer bir başka çalışmada da, öğrencilerin devam ettikleri fakültelere göre kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin kaygı düzeylerinin Eğitim Fakültesi öğrencilerinin kaygı düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tümerdem, 2007). Özdayı, bölüm değişkeni açısından katılımcıların mesleki kaygı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık tespit etmiş ve gruplar arası farklılığın kaynağı ise, Fen Bilgileri Bölümünde görülmüştür (Özdayı, 2000). Ayrıca Özmen de bölüm açısından grupların mesleki kaygı ortalama puanları arasında anlamlı farklılık tespit etmiş ve farklılığın lise branş öğretmenleri (en düşük puan) ile rehberlik öğretmenlerinin (en yüksek puan) ortalama puanları arasındaki farktan kaynaklandığını ortaya koymuştur (Özmen, 2016). Bunların yanı sıra, yapılan bir araştırmada bölüm açısından mesleki kaygının sadece “öğrenci merkezli” alt boyutunda grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlı olarak bulunmuştur (Kurtuldu - Ayaydın, 2010). Benzer başka çalışmalarda ise, öğretmen adaylarının okumakta oldukları bölüm açısından mesleki kaygının sadece “görev merkezli” alt boyutunda grupların ortalama puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur (Aykutlu vd., 2019; Türkdogan, 2014). Bölüm ile mesleki kaygı arasında anlamlı ilişkiler tespit eden çalışmaların yanı sıra, iki değişken arasında anlamlı ilişki tespit etmeyen çalışmalar da vardır (Korucu - Biçer, 2017; Akgün vd., 2007).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara gelince, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Her ne kadar grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlılık düzeyine ulaşmamış olsa da, İİF öğrencilerinin puan ortalamalarının diğer bölümlere göre daha yüksek olmasında mezun olduktan sonra atanma ihtimallerinin, her yıl ataması yapılan Din Kültürü ve İmam Hatip Meslek dersi öğretmen kontenjanları ile siyasi ortamın eski yıllara göre sağladığı olumlu şartlar göz önüne alındığında, diğer bölümlerden mezun olan öğrencilerin atanma ihtimallerinden daha yüksek olmasından kaynaklanmış olabilir. Nitekim İslami İlimler Fakültesi'ne gelen öğrencilere “neden bu fakülteleri tercih ettikleri” sorulduğunda bir kısmının “bu bölümden mezun olanların atanması daha kolay oluyor” şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Ayrıca İİF öğrencilerinin öğretmenliğin dışında diğer bölüm öğrencilerinden farklı olarak yapabilecekleri mesleklerin (imam hatiplik, müezzinlik, vaizlik, memurluk, polislik vb.) çeşitliliği de bu bölümde okuyan öğrencilerin meslek edinme ve mesleği sürdürme anlamında daha az kaygı yaşamalarında etkili bir faktör olabilir. Ancak bununla birlikte, ilahiyat fakültelerinin ve mezunlarının sayısının yıldan yıla artıyor olması yakın gelecekte ilahiyat fakültesi öğrencilerinin mesleki kaygı durumlarının değişmesine sebep olabilir.

Hayatın anlamı açısından ise, grupların ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, İİF öğrencilerinin hayatın anlam düzeyi puan ortalamasının, diğer bölüm öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aydın, 2017). Aydın ve Durmaz tarafından yapılan başka bir çalışmada da benzer bir sonuç elde edilmiştir (Aydın – Durmaz, 2018).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında ise, hayatın anlamı açısından grupların ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olduğu ve İİF öğrencilerinin daha yüksek anlam düzeyine ulaştığı görülmektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasında, dinin hayata anlam katan bir kaynak olmasının (Bahadır, 2000a) yanında, dine karşı geliştirilen güçlü tutumların, İİF öğrencilerine hayatın zorluklarıyla baş etmede, zorluklara bile anlam yüklemeye diğer bölüm öğrencilerine göre daha fazla katkı sunmuş olabilir. Nitekim bir kısım araştırmacı yaptıkları çalışma bulgularına dayanarak dini, geniş ölçülü bir “anlam sistemi” olarak tanımlamıştır (Spilka vd., 1985). Benzer şekilde; Yapıcı da, dinin anlam arayışında önemli bir rol oynadığını ve birçok insanın din ve inançla hayata anlam yüklediğini ifade etmektedir (Yapıcı, 2007). Zaten geçmişten bugüne din, insanların anlam bulabileceği önemli bir sistem olmuştur. Ayrıca insanların yaşamları boyunca bir anlam arayışı içerisinde olduğu

ve din dışı anlam kaynaklarına ulaşsa da bunlardan hiçbirinin dinin sunduğu güçlü ve bağlayıcı referanslara sahip olmadığı; dolayısıyla dinin en büyük avantajının, anlam referanslarını hazır olarak ortaya koyması ve bunlara aşkın bir karakter kazandırması olduğu ifade edilebilir (Bahadır, 2000a). Bu bilgilerden hareketle, İİF öğrencilerinin üniversite öncesinde ve üniversite eğitimi esnasında diğer bölüm öğrencilerine göre iç içe oldukları yoğun dini eğitim durumunun, onlara hayatı daha iyi anlamlandırmada ekstra bir katkı sunmuş olduğu söylenebilir. Bu sebeple de, hayattaki anlam düzeyi puan ortalamaları diğer bölüm öğrencilerine göre, anlamlı şekilde daha yüksek çıkmış olabilir.

3.3. Yaş Değişkeni ile Mesleki Kaygı ve Hayatın Anlamı Arasındaki İlişki

Yaş bakımından, öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bazı çalışmalarda, yaşın artmasıyla gelecek kaygısına, meslek kaygısına ve meslek kaygısı alt boyutlarından (ben merkezli, görev merkezli ve öğrenci merkezli) hepsine veya birkaçına ait puan ortalamalarının düştüğü bulunmuştur (Yalçınsoy, 2017; Dursun - Karagün, 2012; Bozdam - Taşgın, 2011). Bu çalışmaların aksine, yaşın artmasıyla mesleki kaygı veya mesleki kaygı alt faktör (ben merkezli, görev merkezli) puan ortalamalarının arttığını tespit eden çalışmalar da vardır (Bilgici - Deniz, 2016b; Güngör - Gül, 2019). Benzer şekilde, mesleki kaygının meslektaş ve veli merkezli kaygı alt boyutunda da anlamlı fark belirleyen çalışma da yapılmıştır. Bu çalışma sonucuna göre, tıpkı diğer alt boyutlarda olduğu gibi, yaşın artmasıyla “meslektaş ve veli merkezli kaygı” alt boyutu ortalama puanının da anlamlı şekilde arttığı tespit edilmiştir (Çelen - Bulut, 2015). Öte yandan, yaş açısından grupların mesleki kaygı ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olmadığını tespit eden çalışmalar da söz konusudur (Gündoğdu, 2019; Uçak - Bindak, 2017; Dursun - Karagün, 2012). Güngör ve Gül de yaptıkları benzer bir çalışmada, yaş gruplarının ortalama puanları arasında mesleki kaygı ölçeğinin “öğrenci merkezli kaygılar” alt boyutunda anlamlı farklılık bulmamıştır (Güngör - Gül 2019).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında ise, iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit edilmediği anlaşılmaktadır. Her ne kadar elde edilen sonuçlar yaşın artmasıyla kaygı düzeyinin azaldığını gösterse de, grupların ortalama puanları arasındaki farklar anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır. Mesleki kaygı açısından grupların ortalama puanları arasında anlamlı fark olmamasında, araştırmaya katılanların üniversite öğrencileri olmaları ve

dolayısıyla yaş aralıklarının birbirine yakın olması etkili olmuş olabilir. Sonuç olarak, bu çalışmanın örnekleminin hayatı anlamlı kılmasında yaş faktörünün önemli bir etkisi yoktur.

Hayatın anlamı açısından bakıldığında da, yaş gruplarının ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada yaş ile hayatın anlamı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Söz konusu çalışma sonucuna göre, 31-45 yaş arasında yer alan bireylerin ortalama puanı 14-22 ile 23-30 yaş arasında yer alanların ortalama puanlarından daha yüksek çıkmış dolayısıyla yaşın artmasıyla bireylerin hayattaki anlam düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir (Aydın, 2015a). Benzer bir sonuç Kennedy ve arkadaşları tarafından da tespit edilmiştir (Kennedy vd., 1994). Bunlara karşın, konuyla ilgili diğer bazı çalışmalar ise, söz konusu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edilmediğini ortaya koymuştur (Demirbaş, 2010; Stevenson, 1989; Crumbaugh - Maholick, 1964; Ishida vd., 2011; Klerk vd., 2009; Schnell, 2009; Molasso, 2006; Aydın, 2011; Kahleoğulları, 2017; Aydın - Durmaz, 2018).

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında, iki değişken arasında anlamlı herhangi bir ilişki tespit edilmediği anlaşılmaktadır. Sonucun bu şekilde çıkmış olmasında, mesleki kaygı konusunda da belirtildiği gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin yaş aralıklarının birbirine oldukça yakın olmasının etkisi olabilir.

3.4. Ekonomik Durum Değişkeni ile Mesleki Kaygı ve Hayatın Anlamı Arasındaki İlişki

Ekonomik duruma göre, öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Ünaldı ve Alaz yaptıkları bir çalışmada, bireylerin ailelerinin gelir düzeyi ile mesleki kaygıları arasında anlamlı ilişki tespit etmişlerdir (Ünaldı – Alaz, 2008). Gelir düzeyi yüksek olan ailelerden gelen bireylerin hissettikleri mesleki kaygı düzeyinin, gelir düzeyi düşük olanların mesleki kaygı düzeyinden daha düşük olduğu bulunmuştur. Benzer bir sonuç, Kaya ve Varol tarafından yapılan araştırmada da elde edilmiştir (Kaya – Varol, 2004). Mesleki kaygının alt boyutları ile sosyo-ekonomik durum arasında negatif yönlü ilişki tespit eden çalışmalar da vardır. Örneğin Karademir, mesleki kaygı alt boyutlarından biri hariç (kişisel gelişim merkezli) diğer bütün alt boyutlarda (görev, ekonomi, öğrenci, meslektaş, atanma, uyum ve okul yönetimi merkezli kaygılar) ekonomik durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu ve ekonomik durumu yüksek olan katılımcıların mesleki kaygı alt boyut ortalama puanlarının, ekonomik durumu

düşük ve orta olan katılımcıların ortalama puanlarından genel itibariyle daha düşük olduğunu belirlemiştir (Karademir, 2018). Yine Türkdoğan da yaptığı tez çalışmasında, mesleki kaygının alt boyutlarından olan “görev ve öğrenci merkezli kaygıların” katılımcıların ekonomik düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma gösterdiğini; ekonomik düzeyi yüksek olan öğretmen adaylarının görev merkezli ve öğrenci merkezli kaygı düzeylerinin, ekonomik düzeyi düşük ve orta olan öğretmen adaylarının görev ve öğrenci merkezli kaygı düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğunu tespit etmiştir (Türkdoğan, 2014). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan ve sürekli kaygı ile ekonomik durumu inceleyen bazı çalışmalarda da, öğrencilerin ailelerinin ortalama aylık gelirine göre sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçları, ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, dolayısıyla kaygı ile ekonomik durum arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur (Kula - Saraç, 2016; Adalı vd., 2019). Bunların yanı sıra, konuyla ilgili bir başka çalışmada da ekonomik durum değişkenine göre üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar geliri yüksek olanların gelecek kaygısı puan ortalamasının en düşük düzeyde, geliri düşük olanların ise gelecek kaygısı puan ortalamasının en yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Yalçınsoy, 2017). Tüm bu çalışma sonuçlarının aksine; Uygun ve arkadaşlarının (2016) yaptığı bir çalışmada ise, gelir seviyesi yüksek olan öğrencilerin daha fazla kaygı duydukları bulunmuştur. Bunun sebebi olarak da, aileleri daha yüksek gelire sahip olan öğrencilerin daha fazla başarılı olma güdüsüne sahip olabilecekleri ve bunun da kaygı düzeyini arttırmış olabileceği hususu gösterilmiştir (Uygun vd., 2016).

Öte yandan, konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda katılımcıların mesleki kaygı ortalama puanları arasında, ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Aydın, 2015a; Korucu - Biçer, 2017; Tümerdem, 2007; Akgün vd., 2007; Dursun - Karagün, 2012). Bunlara ek olarak, Türkdoğan da yaptığı çalışmasında, ekonomik durum değişkeni açısından katılımcıların mesleki kaygının alt boyutlarının bazılarını (ben merkezli vb.) ait puan ortalamalarının anlamlı şekilde farklılaşmadığını ortaya koymuştur (Türkdoğan, 2014). Anlaşılacağı üzere, bu husustaki araştırma sonuçları tamamıyla belli bir yönde olmamakla beraber, daha çok ekonomik durum ile mesleki kaygı arasında negatif yönlü ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara bakıldığında, iki değişken arasında herhangi bir ilişki tespit edilmediği anlaşılmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, ekonomik durumunu yüksek olarak gören öğrencilerin mesleki kaygı düzeyi puan ortalamasının, kendilerini diğer ekonomik gruplarda gören öğrencilerin puan ortalamalarından (orta düzey hariç) beklendiği üzere daha düşük olduğu görülmüştür. Bunda, mezun olduğunda iş bulamayacak olsa da, ailenin maddi durumunun iyi olması nedeniyle kendini zor durumda kalacakmış gibi hissetmemenin veya diğerlerine göre daha az zorlanabilir olarak görmenin etkisi olabilir.

Hayatın anlamı açısından ise, grupların ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, ekonomik durum açısından bireylerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmuş ve gelir düzeyi daha düşük olanların puan ortalamaları gelir düzeyi daha yüksek olanların puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır (Güven, 2015). Bunun aksine; yapılan diğer bazı çalışmalarda ise, ekonomik durum ile hayatın anlamı arasında anlamlı ilişki bulunmuş ve ekonomik düzeyin artmasıyla hayattaki anlam düzeyinin de arttığı, en yüksek puan ortalamasına orta üstü ekonomik düzeyde olanların en düşük puan ortalamasına ise orta altı ekonomik düzeyde olanların sahip olduğu görülmüştür (Bahadır, 1999). Aydın de, yaptığı tez çalışmasında öğrencilerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyleri ile Yaşam Amaçları Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur (Aydın, 2011). Sonuçlar, Yaşam Amaçları Ölçeği'nden alınan toplam puanlar açısından yüksek ekonomik düzeye sahip olan bireyler ile düşük ve orta ekonomik düzeye sahip olan bireylerin ortalama puanları arasındaki farkların anlamlı olduğunu; ekonomik düzeyin yükselmesiyle yaşam amaçları ölçeğinden alınan puanların da yükseldiğini göstermiştir. Diğer yandan, konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda ise ekonomik durum açısından bireylerin yaşamın/hayatın anlamı (Yüksel, 2012; Aydın, 2015a) yaşamın anlamı ve onun alt boyutlarından olan yaşamın mevcut anlamı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (Güven, 2015).

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, iki değişken arasında anlamlı ilişki bulan çalışmalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında ekonomik açıdan en yüksek anlam düzeyi puan ortalamalarına orta ve orta üstü gruplarda olanların; en düşük anlam düzeyi ortalama puanlarına ise, düşük ve yüksek gruplarda olanların sahip olduğu görülmektedir. Aslında Türkiye'de ekonomik değişkenin de yer aldığı

çalışmaların dikkat çeken bir yönü, kişisel bilgi anketi formlarında katılımcı bireylerin kendilerini ekonomik olarak genellikle orta düzeyde görüyor olmasıdır (hem bu çalışmada hem de bu çalışmada ismi geçen ilgili diğer çalışmalarda da durum böyledir). Kanaatimizce bunda, maddi olarak hangi varlık miktarının üst hangisinin orta ve hangisinin alt düzey olduğunun kesin çizgilerle belli olmamasının ve katılımcı bireylerin de ekonomik olarak kendilerini genellikle uçlarda değil daha çok orta bir ekonomik durum içinde konumlandırımlarının etkisi vardır. Diğer yandan kendini orta ekonomik düzeyde gören insanlar çoğunlukla maddi olarak kendilerine yetebilen insanlardır. Söz konusu bu bireyler, ne aşırı zenginlikten birçok tatmini sağladığı için anlamsızlık duygusu yaşayan (bk. Bahadır, 2002a; Bahadır, 1999; Kavadarlı, 2001) ne de maddi olarak elde edemediği için birçok “fizyoloji-bedensel” zorluk yaşayarak bunalan insanlar gibi anlamsızlık duygusuna kapılmaktadırlar (bk. Bahadır, 1999; Fromm, 1982; Üngüren - Ehtiyar, 2009) Kendilerini ekonomik olarak bu grupta gören insanların, hâlâ ulaşmak istedikleri gelecek amaç ve hedefleri olduğundan ve yaşamdan da maddi olarak aşırı bunalmadıklarından hayattaki anlam düzeyleri, düşük ve yüksek ekonomik düzeyde olanların anlam düzeylerine göre daha yüksek çıkmış olabilir. Nitekim bu insanlar bir yandan ekonomik olarak üst seviyeye çıkma amacı güderken; diğer yandan düşük ekonomik düzeyde olanların yaşadıkları zor şartlardan kendilerini uzak tutabilmektedirler. Dolayısıyla hayatı anlamlı kılabilecek ekonomik bir amaca sahip olmak, onları motive ederek anlamsızlık duygularını azaltmış veya ortadan kaldırmış olabilir.

3.5. Mesleki Kaygı ile Hayatın Anlamı Arasındaki İlişki

Mesleki kaygı ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiye gelince, iki değişken arasında düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, katılımcıların mesleki kaygı düzeylerinin artmasıyla hayattaki anlam düzeylerinin düştüğünü ya da mesleki kaygı düzeylerinin düşmesiyle hayattaki anlam düzeylerinin arttığını göstermektedir.

Baş ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan bir çalışmada, anlam arayışı ile kaygı arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde anlamlı korelasyon tespit edilmiştir. Bunun aksine, yine aynı çalışmada, yaşamda anlam varlığı ile kaygı arasında düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı korelasyon bulunmuştur (Baş vd., 2014). Yine içsel amaçların gelecek kaygısını etkilediğini ve içsel amaçları yüksek olan öğrencilerin gelecekle ilgili daha az kaygı taşıdığını ileri süren çalışma da vardır ve bu çalışmanın sonucuna göre, kaygının azalmasında içsel amaçların yüksek olmasının belirleyici bir rolünün olduğu ifade edilmektedir (Aygün,

2014). Diğer bir ifadeyle, içsel amaçlara sahip olan bireylerin hayattaki anlam düzeyi daha yüksek olabilmekte ve bu da onların kaygı düzeylerini düşürmektedir.

Bunların yanı sıra, yapılan bazı çalışmalarda anlam tecrübesini ifade eden bazı faktörlerden bahsedilmektedir ve bunlardan birisinin de; başarı, kariyer, meslek, hedefler vb. elde edebilme durumu olduğu ileri sürülmektedir (Bahadır, 2002b). Şu halde denebilir ki, bireylerin bir meslek elde edebileceklerine inanmaları ve bunun için belli bir gayret göstermeleri onlara hayatı anlamlandırmada bir amaç sunmaktadır. Bunun aksine belli bir meslek elde edemeyeceği veya mesleğini hakkıyla yerine getiremeyeceği kaygısı ise, bireylerin hayattaki anlam düzeylerinin düşmesine yol açabilecektir. Benzer şekilde Frankl (2000), anlamsızlığın en önemli nedenlerinden birisi olarak, insanların belli amaçlara sahip olmamasını göstermekte ve bu durumun, onları anlamsızlığa ve dolayısıyla hastalığa ittiğini söylemektedir. Zira o, esir kamplarında kaldığı sürece yaptığı gözlemler sonucunda, hayattan artık hiçbir beklentisi olmayanların, herhangi bir amacı olanlardan önce öldüklerini gözlemiştir. Yani bir yaşam amacına ya da anlama sahip olmanın bireyin varlığını sürdürmesindeki önemini fark eden Frankl, bu konuyu Logoterapi kuramının da ana teması olarak kabul etmiştir. Bu kurama göre birey, hayatın anlamını bulurken kullandığı yoldan birisi de, bir iş/meslek yapmaktır (Bu görüş ile ilgili bk. Frankl, 2000). Anlaşılacağı üzere, yapılan bazı çalışmalar ve logoterapinin (*) kurucusu kabul edilen Frankl'ın da dediklerinden hareketle, bireylerin belli bir amaca sahip olma bağlamında, bir meslek edinmeleri ve iş yapmaları onların hayatı anlamlandırmasına katkı sağlarken; amaçladıkları mesleğe ulaşamamaları veya mesleklerini layıkıyla yapamayacakları endişesi onlarda kaygıya yol açabilmekte ve bu da onların hayattaki anlam düzeylerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Diğer yandan, içerik yönünden hayatın anlamı ile ilişkili olduğu söylenebilecek olan yaşam doyumunu(*) kavramının kaygıyla olan ilişkilerini inceleyen bazı çalışmalar da vardır.

* **Logoterapi:** “Anlam” kavramına karşılık gelen bu terim, adını Yunanca “logos”tan almıştır ve anlam merkezli bir terapi tekniğini ifade eder. Frankl tarafından öne sürülen bu yöntemde göre, anlam mevcut durumun sınırlayıcı şartlarından bağımsız olarak hayatın olmazsa olmazlarından ve bu yüzden yaşam, anlam arayışında olan insanlar için muhakkak çeşitli anlamlar taşımaktadır (Frankl, 2002).

* **Yaşam doyumunu:** Bu kavram, bilissel/yargısal bir sürece işaret etmekte ve bireylerin kendi seçtikleri ölçütlere göre yaşam kalitelerinin genel değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Shin - Johnson, 1978; Diener - Suh, 1997). Yaşam doyumunu, tüm yaşamın pozitif değerlendirilmesi, kapsamlı bir mutluluğun önemli bir ögesi (Dağlı - Baysal, 2016) ve yaşam kalitesinin pozitif gelişiminin derecesi olarak da tanımlanabilir (Veenhoven, 1996). Yaşam doyumunu etkileyen faktörlerin başında, günlük yaşamdan alınan mutluluk, yaşama yüklenen anlam, amaçlara ulaşma konusundaki uyum, pozitif bireysel kimlik, fiziksel olarak bireyin kendisini iyi hissetmesi, ekonomik, güvenlik ve sosyal ilişkiler gelmektedir (Schmitter, 2003'den akt. Yılmaz - Aslan, 2013). Yaşam doyumunu ile ilgili verilen bu bilgiler, onun hayatın anlamıyla ilişkili olduğu ve bu ilişkinin daha

Örneğin Yalçınsoy, yaşam doyumu ile gelecek kaygısı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı ilişki tespit etmiştir (Yalçınsoy, 2017). Ancak bu çalışmanın aksine, gelecek kaygısının yaşam doyumunu negatif yönde yordadığını tespit eden çalışma da vardır. Buna göre, gelecek kaygısı (en önemli nedenlerinden birisinin, bireylerin ne iş yapacakları veya geçimlerini nasıl sağlayacakları yönünde duydukları yüksek düzeyli endişe olduğu söylenebilir) düşük olanların yaşam doyumunun yüksek olduğu ifade edilebilir (Dursun - Özkan, 2019). Benzer şekilde, Turaç ve Donar da öğrencilerin işsizlik kaygısı ve yaşam doyumları arasında düşük düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve öğrencilerin işsizlik kaygısına en fazla etki eden değişkenin, yaşam doyumu değişkeni olduğunu belirtmişlerdir. Yani yaşam doyumu değişkeni işsizlik kaygısını negatif olarak etkilemektedir (Turaç - Donar 2017).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle denebilir ki, gerek hayatın anlamı gerekse onunla yakın ilişkili olduğu düşünülen yaşam amacı ve yaşam doyumu kavramlarının kaygının bir türü olan mesleki kaygıyla arasındaki ilişkilere dönük çalışmalar belli bir yönde sonuç vermemektedir. Bazı çalışmalar, söz konusu değişkenler arasında pozitif ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni olarak, gerekli düzeyde bir kaygının insanları yaşam amaçlarını gerçekleştirmeye karşı daha motive olmuş, istekli ve sorumlu kılabileceği hususu gösterilebilir. Özellikle söz konusu olan öğrencilerse, onların meslek edinmeye dönük ancak aşırı olmayan kaygıları olumlu anlamda tetikleyici olabilir ve onları amaçlarını gerçekleştirme yönünde motive edebilir (Baymur, 1994). Dolayısıyla diğer bazı faktörlerin yanı sıra, meslek edinme amacı da onların yaşamlarını daha anlamlı hale getirmelerine katkı sağlamış olabilir. İki değişken arasında pozitif ilişki bulan çalışmaların aksine, konuyla ilgili diğer bazı çalışmalar ise, daha önce ifade edildiği üzere, değişkenler arasında negatif yönlü ilişkiler olduğunu göstermiştir ve bu iki değişken arasında negatif yönde ilişki gösteren çalışmaların genel olarak daha fazla olduğu da söylenebilir (bk. Baş vd., 2014; Aygün, 2014; Bahadır, 2002b). İki değişken arasındaki ilişkilerin negatif yönlü çıkmış olmasında, bireylerin meslek edinmeye veya edindiği mesleği yapıp yapamayacağına dönük kaygılarının gereğinden fazla olmasının onları aşırı derecede bir endişeye, umutsuzluğa, mutsuzluğa sevk ettiği ve dolayısıyla da onların yaşam anlamları üzerinde olumsuz bir etki meydana getirdiği düşünülebilir.

ziyade pozitif yönde seyrettiği fikrini desteklemektedir. Şu halde, yaşam doyumu düzeyi yüksek olan bireylerin hayattaki anlam düzeylerinin de yüksek olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Eldeki bu çalışmadan elde edilen sonuca gelince, hayatın anlamı ile mesleki kaygı arasında negatif yönde ve düşük düzeyde bir ilişkinin tespit edildiği daha önce de ifade edilmişti. Bu sonuç, iki değişken arasında negatif yönlü ilişki bulan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Sonucun bu şekilde çıkmış olmasında, üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatından sonra bir mesleğe yerleşmeye, KPSS sınavını geçmeye, mülakatlarda başarılı olmaya, mesleğini layıkıyla yapabilmeye, meslekte karşılaşılabilecek muhtemel sorunları aşmaya ve meslekle ilgili sınırlı istihdam imkânı olduğuna dair yaşadıkları yüksek düzeyli kaygıların onlarda mutsuzluğa, umutsuzluğa, gelecekle ilgili belirsizliklere ve amaçlara ulaşamama korkusuna yol açmış olabilir. Tüm bu olumsuzlukların ise, öğrencilerin hayattaki anlam düzeylerinin düşmesine sebep olduğu söylenebilir. Diğer yandan, değişkenler arasındaki ilişkinin düşük düzeyli olmasında ise katılımcıların hayattaki anlam düzeylerinin mesleki kaygının yanı sıra, başka faktörlerden etkilenmesinin rolü olabilir. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin yaşamdaki anlam düzeylerinin artıp azalmasında sadece gelecekte yapacakları mesleklere dönük kaygının etkili olmadığı söylenebilir. Burada şunu da vurgulamak gerekir ki, yoğun bir şekilde hissedilen mesleki kaygının katılımcı bireylerin anlam düzeylerini olumsuz şekilde etkileyerek düşmesine yol açmış olması, bu bireylerin yaşamlarının tamamen anlamsızlaştığını veya hayatlarında başka hiçbir anlam olmadığını ifade etmemektedir. Belki daha çok yaşamdaki anlam düzeylerinin düşmesinde etkili bir rol oynadığını göstermektedir.

Ayrıca son olarak şu hususu da belirtmek gerekir ki, alan yazın incelendiğinde özellikle Türkiye’de, doğrudan hayatın anlamı ile mesleki kaygı arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini genelleme yapacak şekilde ortaya koyabilecek yeterli çalışma söz konusu değildir. Dolayısıyla bu konu hakkında daha güvenilir genellemeler yapılabilmesi için aynı veya benzer ölçeklerle ama farklı örneklemelerin kullanılacağı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Zira Türkiye’de mesleki anlamda istihdam şartları göz önüne alındığında, üniversite öğrencilerinin okudukları veya hayal ettikleri mesleğe yerleşmelerinin kendi yaşamlarında anlam bulma, doyuma ulaşma ve hayat memnuniyeti açısından ne derece önemli olduğu anlaşılacaktır. Bu sebeple, konuyla ilgili olarak yapılacak ve sonuçlarıyla da belli çıkarımlarda bulunmaya katkı sağlayacak çalışmaların artarak devam etmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adalı, İnci vd.. “Odyoloji Bölümü Öğrencilerinin Mesleğe Yönelik Kaygı ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi”. *TJAHR* 2/3 (2019), 65–74.
- Akgün, Abuzer vd.. “İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/20 (2007), 283-299.
- Akıncı, Âdem. “Hayata Anlam Vermede Dini Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 7–24.
- Ardelt, Monika. “Effects of Religion and Purpose in Life on Elders’ Subjective Well-being and Attitudes Toward Death”. *Journal of Religious Gerontology* 14/4 (2003), 55-77.
- Aydın, Cüneyd vd.. “Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2015b), 45-51.
- Aydın, Cüneyd - Durmaz, Nihat. “Üniversite Öğrencilerinde Felsefeye Duyulan İlgi ile Anlam Arayışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Sosyal Bilimler İnsan ve Toplum*. ed. Türkan Erdoğan. 1-14. Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2018.
- Aydın, Cüneyd. “Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 89-108.
- Aydın, Cüneyd. *İnsanın Anlam Arayışı ile Yeni Çağ İnanışları Arasındaki İlişki*. Samsun: OMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015a.
- Aydın, Cüneyd. *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeniçağ İnançları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Aydiner, Berent Burcu. *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Aygün, Metin. *Öğrencilerin Yaşam Amaçlarıyla Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişki*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Aykutlu, Işıl vd.. “Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekâ ve Mesleğe Yönelik Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 39/3 (2019), 1671-1705.

- Bahadır, Abdülkerim. “Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-sosyal Faktörler ve Din”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (2000a), 185-230.
- Bahadır, Abdülkerim. “Hayatın Sorgulayıcılığı Karşısında İnsan ve Üretkenlik”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000b), 443-477.
- Bahadır, Abdülkerim. “Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan”. *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002a), 129-142.
- Bahadır, Abdülkerim. *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002b.
- Baş, Veysi vd.. “The Correlations Between the Meaning of Life, Depression, Stress and Anxiety among University Students”. *Agora Psycho-Pragmatica* 8/2 (2014), 36-50.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 13. Baskı, 1994.
- Beutel, Ann M. - Marini, Margaret Mooney. “Gender and Values”. *American Sociological Review* 60/3 (1995), 436-448.
- Bilgici, Bahar Gümrükçü - Deniz, Ümit. “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Gelecek Kaygılarının İncelenmesi”. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 24/5 (2016a), 2353-2372.
- Bilgici, Bahar Gümrükçü - Deniz, Ümit. “Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygılarının Bazı Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi”. *Cumhuriyet International Journal of Education* 5/1 (2016b), 53-70.
- Bozdam, Ahmet - Taşgın, Özden. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi* 13/1 (2011), 44-53.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Büyüköztürk, Şener “Araştırmaya Yönelik Kaygı Ölçeğinin Geliştirilmesi”. *Eğitim Yönetimi Dergisi* 4 (1997), 453-464.
- Büyüköztürk, Şener. *Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 13. Baskı, 2011.
- Cabı Emine - Serpil Yalçınalp. “Öğretmen Adaylarına Yönelik Mesleki Kaygı Ölçeği (MKÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 44 (2013), 85-96.
- Cabı, Emine - Yalçınalp, Serpil. “Öğretmen Adaylarının Mesleki ve Eğitim Teknolojilerini Kullanma Kaygı Düzeylerine Yönelik Görüşleri”. *9th International Educational*

- Technology Conference* (2009). ed.: Petek Aşkar. vd.. 579-584. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 2009.
- Crumbaugh, James C. - Maholick, Leonard T. “An Experimental Study in Existentialism: The Psychometric Approach to Frankl's Concept of Noogenic Neurosis”. *Journal of Clinical Psychology* 20/2 (1964), 200–207.
- Çakmak, Özlem - Hevedanlı, Murat. “Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 4/14 (2005), 115-127.
- Çelen, Aylin - Bulut, Devrim. “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleğe Yönelik Kaygılarının Belirlenmesi (AİBÜ Örneği)”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/18, (2015), 247-261.
- Çelik, Nur Demirbaş. “Üniversite Öğrencilerinin Yaşamda Anlam ve Yaşam Amaçları Arasındaki İlişki”. *Mediterranean Journal of Humanities* VI/1 (2016), 133-141.
- Çilingir, Lokman. Hayatın Anlamı Nedir veya İyi Bir Hayat Nasıl Olmalıdır?. *Düşünen Siyaset* 18 (2003), 1-6.
- Dağlı, Abidin - Baysal, Nigah. “Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/59 (2016), 1250-1262.
- Demir, Ramazan - Murat, Mehmet. “Öğretmen Adaylarının Mutluluk, İyimserlik, Yaşam Anlamı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 7/13 (2017), 347-378.
- Demirbaş, Nur. *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Deveci, Süleyman. vd.. “Doğu Anadolu’da Yeni Açılan Bir Üniversitenin Öğrencilerinde Kaygı Düzeylerinin Sağlık, Sosyal Ve Demografik Faktörlerle İlişkisi”. *Dicle Tıp Dergisi* 39/2 (2012), 189-196.
- Diener, E. - Suh, E. “Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators”. *Social Indicators Research* 40 (1997), 189-216.
- Dursun, Asiye - Özkan, Murat Sinan. “Ergenlerin Gelecek Kaygıları ile Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkide Yaşam Doyumunun Aracı Rolü”. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi* 3/5 (2019), 23-37.

- Dursun, Sadık - Aytaç, Serpil. “Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 28/1 (2009), 71-84.
- Dursun, Sadık - Karagün, Elif. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24 (2012), 93-112.
- Eagleton, Terry. *Hayatın Anlamı*. çev. Kutlu Tunca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Eryılmaz, Ali “Amaçlar: Ruh ve Beden Sağlığını Korumanın Önemli Bir Aracı”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/4 (2012b), 428–448.
- Eryılmaz, Ali. “Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeğinin Üniversite Öğrencileri Üzerinde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”. *Klinik Psikiyatri* 15 (2012a), 166–174.
- Eymen, U. Erman. *SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri*. İstatistik Merkezi Yayınları, 2007.
- Francis, Leslie J. - Hills, Peter R. “The Development of the Meaning in Life Index (MILI) and Its Relationship with Personality and Religious Behaviours and Beliefs among UK Undergraduate Students”. *Mental Health, Religion & Culture* 11 (2008), 1-15.
- Frankl, Victor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Frankl, Victor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.
- Fromm, Eric. *Sahip Olmak ya da Olmak*. çev. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1982.
- Gerçek, Merve. “Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2018), 297-312.
- Gözler, Alpaslan. vd.. “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Başarı Yönelimleri ile Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (2017), 189-211.
- Gündoğdu, Tolga. “Almanca Öğretmen Adaylarının Mesleğe Yönelik Kaygılarının Belirlenmesi”. *I. Uluslararası Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Sempozyumu UBEST 2019 (Kasım 2019)*. 21-26. İzmir: Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi, 2019.
- Güngör, Coşkun - Gül, İbrahim. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Giresun İli Örneği)”. *Asya Öğretim Dergisi* 7/2 (2019), 74-89.

- Güven, Pelin. *Üniversite Öğrencilerinde Yaşamın Amacı ve Anlam ile Yaşam Doyumu ve Yakın İlişkiler*. İzmir: DEÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ingrid, Brdar vd.. “Life Goals and Well-being: Are Extrinsic Aspirations Always Detrimental to Well-being”. *Psychological Topics*, 18/2 (2009), 317-334.
- Ishida, Riichiro vd.. “Firmness of Purpose in Life Significantly Influences Emotional State and Autonomic Nervous Activity”. *Health* 3/8 (2011): 507–511.
- Kahleoğulları, Gökçe. *Hayatta Amaç Ölçeği, Hayatta Anlam Anketi Ve Yaşam Yönelimi Testi Revize Türkçe Versiyonunun Geçerlik, Güvenirliği Ve Faktör Yapısı*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2017.
- Karademir, Nadire. “Coğrafya Bölümü Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Karşı Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2018), 20-44.
- Kartopu, Saffet. *Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kavadarlı, Güngör. “İnsanın Anlam Arayışı”. Eişim: 09.05.2020. http://historicalsense.tripod.com/Archive/Fener16_1.htm, 2001.
- Kaya, Mevlüt. - Varol, Kübra. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2004), 31-63.
- Kennedy, J. E. vd.. “Psychic and Spiritual Experiences, Health, Well-being, and Meaning in Life”. *The Journal of Parapsychology* 58 (1994), 353-383.
- Kıraç, Ferdi. “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu”. *Mukaddime* 7 (2013), 165-177
- Kızılırmak, Özlem. *Genç Yetişkinlerde Yaşamda Anlamın Maneviyat ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Klerk, Jeremias J. de vd.. “Measuring Meaning in Life in South Africa: Validation of an Instrument Developed in the USA”. *South African Journal of Psychology* 39/3 (2009), 314–325.
- Korucu, Ağâh Tuğrul ve Biçer, Hüsniye. “Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Durumları ve Teknoloji Kabul ve Kullanım Durumlarının İncelenmesi”. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education* 6/3 (2017), 111-124.

- Krause, J. S. vd.. “Subjective Well-being among African-Americans with Spinal Cord Injury: An Exploratory Study between Men and Women”. *NeuroRehabilitation* 19 (2004), 81-89.
- Kul, Sevde. “İstatistik Sonuçlarının Yorumu: P Değeri ve Güven Aralığı Nedir?”. *Türk Toraks Derneği*, (2011), 11-13.
- Kula, Kamile Şanlı - Saraç, Turan. “Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/33 (2016), 227-242.
- Kurtuldu, M. Kayhan. - Ayaydın, Abdullah. “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28 (2010), 111-118.
- Manav, Faruk. “Kaygı Kavramı” *Toplum Bilimleri Dergisi* 5/9 (2011), 201-211.
- Meier, Augustine - Edwards, Henry. “Purpose-in-Life Test: Age and Sex Differences”. *Journal of Clinical Psychology* 30 (1974), 384-386.
- Molasso, William R. “Measuring a Student’s Sense of Purpose in Life”. *Michigan Journal of College Student Development* 12/1 (2006), 15–24.
- Özdayı, Nurhayat. “Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin Mesleki Kaygılarının Toplam Kalite Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 12 (2000), 233-248.
- Özmen, Feyzi. *Aday Öğretmenlerin Öz Yeterlilikleri ve Öğretmenlik Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişki*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2016.
- Pia, Hedberg. vd.. “Purpose in Life among Men and Women Aged 85 Years and Older”. *J. Aging and Human Development* 70/3 (2010), 213-229.
- Reker, Gary T. - Cousins, J. B. “Factor Structure, Construct Validity and Reliability of the Seeking of Noetic Goals (SONG) and Purpose in Life (PIL) Tests”. *Journal of Clinical Psychology* 35/1 (1979), 85-91.
- Reker, Gary T. - Wong, Paul T. P. “Aging As an Individual Process: Toward a Theory of Personal Meaning”. *Emergent Theories of Aging*. ed. J. E. Birren - V. L. Bengtson. 214-246. New York: Springer Publishing Company, 1983.

- Ryff, Carol D. “Happiness is Everything, or is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-being”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57/6 (1989), 1069-1081.
- Sadıkoglu, Murat. vd.. “Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeyleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/56 (2018), 629-637.
- Schmitter, A. C. vd.. “Life Satisfaction in Centenarians Residing in Long-Term Care”. <http://www.mmhc.com/articles/NHM9912/cutillo.html>. adresinden 21.02.2003 tarihinde edinilmiştir.
- Schnell, Tatjana. “The Sources of Meaning and Meaning in Life Questionnaire (Some): Relations to Demographics and Well-being”. *The Journal of Positive Psychology* 4/6 (2009), 483-499.
- Shin, D. C. - Johnson, D. M. “Avowed Happiness as an Overall Assessment of the Quality of Life”. *Social Indicators Research* 5 (1978), 475-492.
- Spielberger, Charles D. - Reheiser, Eric C. “Assessment of Emotions: Anxiety, Anger, Depression, and Curiosity”. *Applied Psychology: Health and Well-Being* 1(3) (2009), 271-302.
- Spilka, Bernard. vd.. “A General Attribution Theory for the Psychology of Religion”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 24/1 (1985), 1-20.
- Steger, Michael F. “Experiencing Meaning in Life: Optimal Functioning at the Nexus of Well-Being, Psychopathology, and Spirituality”. *Personality and Clinical Psychology Series The Human Quest for Meaning: Theories, Research, and Applications*. ed. P. T. P. Wong. 165–184. Routledge/Taylor & Francis Group, 2012.
- Steger, Michael F. vd.. “The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the Presence of and Search for Meaning in Life”. *Journal of Counseling Psychology* 53/1 (2006), 80-93.
- Stevenson, Sue Louise Mahan. *The Sense of Meaning and Purpose of Hospice Family Members During the Grief Process*, Arizona: The University of Arizona, Doktora Tezi, 1989.
- Tanrıverdi, Abdullah - Ulu, Mustafa. “Lise Öğrencilerinde Hayatın Anlam ve Amacı ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2018), 1198-1234.

- Taşgın, Özden. “Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğretmen Adaylarının Meslekî Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14/2 (2006), 679-686.
- Tekin, Ayşe Nur. *Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Temiz, Ebru. “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Cinsiyet ve Alan Değişkenleri Açısından İncelenmesi”. *e-Journal of New World Sciences Academy* 6/2 (2011), 303-310.
- Turaç, İlkay Sevinç - Donar, Gamze Bayın. “Sağlık Yönetimi Öğrencilerinin İşsizlik Kaygılarını ve Yaşam Doyumlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2017), 119-127.
- Tümerdem, Recep. “Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Kimya Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygılarını Etkileyen Etmenler”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/20 (2007), 32-45.
- Türkdoğan, Saniye Can. *Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etmelerinde Etkili Olan Faktörlere Göre Mesleki Kaygıları*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Uçak, Kudbettin - Bindak, Recep. “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeyleri (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği)”. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi* 1/2 (2017), 44-54.
- Uygun, Kamil. vd.. “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi”. *Turkish Studies* 11/21 (2016), 417-436.
- Ünaldı, Ülkü Eser - Alaz, Ayşegül. “Coğrafya Öğretmenliğinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 26 (2008), 1-13.
- Üngüren, Engin - Ehtiyar, Rüya. “Türk ve Alman Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma”. *Journal of Yasar University* 4/14 (2009), 2093–2127.
- Ünlü, Hüseyin - Erbaş, M. Kayıhan. “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Akademik Öz-Yeterlikleri ve Mesleki Kaygıları”. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi* 2/1 (2018), 15-25.

- Varol, Yaprak Kalemoglu. vd.. “Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarını Yordama Gücü”, *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi* 12 (2014), 113-123.
- Veenhoven, Ruut. “Chapter 1: The Study of Life Satisfaction”. *A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe*. ed. Saris, W .E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A. C. - Bunting B. 11-48. Budapest: Eötvös University Press, 1996.
- Yalçınsoy, Ayhan. “Yaşam Doyumu, Kaygı ve Motivasyon İlişkisi ile İlgili Üniversite Gençliğine Yönelik Bir Araştırma: Dicle Üniversitesi Örneği”. *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (18-19-20 Mayıs 2017). ed. Mehmet Ak. 3059-3071. Alanya: Asos Yayınevi, 2017.
- Yalom, Irvin. *Varoluşçu Psikoterapi*. çev. Z. İ. Babayiğit. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Yangınlar, Gözde. “Lojistik Öğrencilerinin Akademik Motivasyonları ile Mesleki Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/35 (2019), 273-293.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Ercan - Aslan, Hüseyin. “Öğretmenlerin İş Yerindeki Yalnızlıkları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 3/3 (2013), 59-69.
- Yılmaz, İbrahim Alpay. vd.. “Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeyinin Belirlenmesi: Bir Örnek Çalışma”. *Electronic Journal of Vocational Colleges* 4/4 (2014), 16-26.
- Yüksel, Ruşen. “Genç Yetişkinlerde Yaşamın Anlamı”. *Sakarya University Journal of Education* 2/2 (2012), 79-91.